

“Järviruoko energiaksi, vesien tila paremmaksi Pohjois-Karjalassa”
Linnuston huomioiminen hankealueella

TOIMI
–ympäristöalan asiantuntija
Heikki Pönkkä ja Helena Haakana

KESÄKUU 2012

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Selvitysalue ja –menetelmät	1
3. Linnuston huomioiminen niittoalueella	2
4. Hankealueiden kuvaus.....	3
4.1. Pyhäselkä.....	3
4.2. Heposelkä	12
4.3. Ätäskö.....	15
Lähteet	16

1. Johdanto

Suomen ympäristökeskuksen koordinoimassa “Järviruoko energiaksi, vesien tila paremmaksi” – hankkeessa kehitetään ruovikoiden niittoa järvikunnostusmenetelmänä. Tässä raportissa esitetään yleisarviointi hankealueen ruovikoiden linnustollisesta merkityksestä. Linnustollisesti tärkeät alueet on arvioitu ensisijaisesti olemassa olevan aineiston perusteella sekä karttatarkasteluna. Joitakin kohteita on tarkastettu myös maastossa. Tässä raportissa on myös yleisiä ohjeita linnuston huomioon ottamiseksi järviruokoalueita niitettäessä sekä ehdotuksia toimenpiteistä linnuston monimuotoisuuden lisäämiseksi hankealueella.

Monet kahlaajat, sorsalinnut muihin ryhmiin kuuluvat lajit vaativat elinympäristökseen ruovikkoisia luhtarantoja. Näistä Rassin ym. (2010) uhanalaisluokituksen mukaan vaarantuneita ovat pikkuhuitti (*Porzana parva*), liejukana (*Gallinula chloropus*), ruokosirkkalintu (*Locustella luscinioides*) ja rastaskerttunen (*Acrocephalus arundinaceus*) sekä silmälläpidettäviä luhtahuitti (*Porzana porzana*). Lisäksi lintudirektiivi I-liitteen (Lintudirektiivi 2009/147/EY) lajeista ruovikkoisia rantoja vaativat kaulushaikara (*Botaurus stellaris*) ja ruskosuohaukka (*Circus aeruginosus*).

2. Selvitysalue ja –menetelmät

Selvitysalueena oli hankkeeseen kuuluvat Pyhäselkä, Heposelkä ja Ätäskö.

Lintukohteiden arviointi tehtiin ensisijaisesti olemassa olevan aineiston perusteella ja karttatarkasteluna. Tiira-havaintojärjestelmästä käytiin läpi kaikki kaulushaikaroiden (*Botaurus stellaris*) ja ruskosuohaukkojen (*Circus aeruginosus*) havainnot. Havainnot ovat vuosilta 1986-2012. Lisäksi käytiin läpi vanhempia omia ja muiden lintuharrastajien havaintoja samoista lajeista. Kaulushaikara ja ruskosuohaukka valittiin kohdelajeiksi, koska ne vaativat elinympäristökseen laajoja ruovikoita ja edustavat hyvin kyseisen elinympäristön pesimälajistoa. Molemmat kuuluvat lintudirektiivin liitteen 1 lajeihin (Lintudirektiivi 2009/147/EY).

Karttatarkastelun perusteella valittiin kohteita, joille tehtiin toukokuussa maastotarkastuksia. Maastotarkastuksen tavoitteena oli tehdä havaintoja mahdollisista kaulushaikaroista sekä ruskosuohaukoista.

Maastotarkastuksia tehtiin seuraavasti:

Heposelkä 9.5.2012, 30.5.2012
Pyhäselän länsiranta 9.5.2012
Pyhäselän itäranta 15.5.2012
Ätäskö 15.5.2012, 31.5.2012

Maastotarkastusten aikana sää oli puolipilvinen ja tyyni-heikkotuulinen. Tarkastukset ajoittuivat alkuiltaan ja yöhön, jolloin kaulushaikarat ovat äänessä.

Luvun 4. kartoissa on esitetty kaikki tiedossa olevat kaulushaikara- ja ruskosuohaukkahavainnot. Kaulushaikarahavainnot on merkitty kartalle suurimmaksi osaksi äänihavaintojen perusteella, joten reviirin tarkka paikka ei aina ole ollut tiedossa. Kartoissa on myös merkitty nuolella tässä raportissa olevien valokuvien ottosuunnat. Lisäksi kartoissa on karkeasti esitetty ruovikkoalueet. Pohjakartat Maanmittauslaitos 5/2012.

3. Linnuston huomioiminen niittoalueella

Ranta-alueiden umpeenkasvun edetessä linnusto köyhtyy ja yksipuolistuu. Ruovikkoalueiden monimuotoisuutta voidaan parantaa mm. raivaamalla avovesilampareita ruovikon sekaan ja rakentamalla tekosaaria. Ruovikoiden raivauksella pitäisi pyrkiä linnuston monipuolisuuden ja runsauden lisäämiseen luomalla laajojen, tiheiden ja yksipuolisten ruovikoiden tilalle monimuotoisempia elinympäristöjä. Ruovikon raivauksien yhteydessä toteutetut rantaniittyjen kunnostukset kahlaajarantoineen luovat monelle lintulajille sopivan pesimä- ja ruokailuympäristön. Muutolla levähtävien lintujen määrät voivat nousta jopa tuhansiin yksilöihin.

Ruovikoita niitettäessä jokaiselle kohteelle on syytä tehdä kohdekohtainen suunnitelma. Tässä on esitetty joitakin yleisiä asioita, jotka tulee ottaa huomioon kaikilla kohteilla. Linnustonsuojelualueilla ja muilla linnustollisesti merkittävillä kohteilla suunnittelu on tehtävä yhteistyössä ympäristöviranomaisen kanssa. Suunnittelussa on otettava huomioon myös mahdolliset ranta-alueiden maankäyttöön liittyvät määräykset (rantakaavat).

Ruovikon niitto tulisi tehdä pesimäkauden ulkopuolella aikaisintaan heinäkuun puolivälin jälkeen. Joissakin tapauksissa pesäpoikasvaihe voi kestää elokuulle. Kohteilla, joilla kartoitusten perusteella ei ole merkitystä pesimälinnuille, voi niiton toteuttaa aikaisemmin.

Kaulushaikara ja ruskosuohaukka ovat lajeja, jotka vaativat laajoja ruovikoita elinympäristökseen. Niillä alueilla, missä näitä lajeja esiintyy, tulisi ruovikoiden niitto tehdä niin, että riittävästi ruovikkoa säilyy. Osa lajeista vaatii mosaiikkimaista ympäristöä, jossa ruovikot ja vapaan veden alueet vaihtelevat. Kahlaajat vaativat taas avoimia hiekka tai liejurarantoja. Luonnon monimuotoisuuden lisäämiseksi on hyvä yhdistää raivauksiin myös kahlaajarantojen raivausta aina, kun se vaan on mahdollista. Mahdollisissa jatkohankkeissa olisi hyvä ottaa tavoitteeksi laaja-alaiset kahlaajarantojen toteutukset.

Ruovikkoalueet, joilla on metsästys- tai kalastuskielto, ovat yleensä tärkeitä myös monille vesilinnuille. Muutolle valmistautuvat linnut käyttävät näitä alueita pesimäalueina sekä lepäily- ja ruokailualueina pitkälle syksyyn.

Kaulushaikaran levinneisyys Suomessa tunnetaan suhteellisen hyvin. Pesimäkannan arviointi on kuitenkin erittäin vaikeaa ja lajin elintavat tunnetaan melko heikosti. Kaulushaikara esiintyy pääsääntöisesti laajojen järviruokokasvustojen yhteydessä. Kaulushaikaran reviirin koko vaihtelee paljon, koska yhdellä koiraalla voi olla useita naaraita. Kaulushaikaran reviiri voi muodostua myös useista pienistä toisiaan lähellä olevista ruovikoista. Kaulushaikarakoirat ovat nykytiedon valossa hyvinkin paikkauskollisia. Tässä selvityksessä esitetyt kaulushaikarahavainnot ovat vuosilta 1986–2012.

Mahdolliset niitot kaulushaikaran esiintymisalueilla tulee toteuttaa siten, että kaulushaikaran reviirien sijainnit kartoitetaan alueelta mahdollisimman tarkasti. Reviirien ympärille tulisi jättää vähintään useiden satojen metrien vyöhyke käsittelemättä. Ruovikoiden poisto tulee olla maltillista niin, että laajojen ruovikoiden yleisilme säilyy. Pienet ruovikot, joissa esiintyy kaulushaikara, tulee jättää niittojen ulkopuolelle.

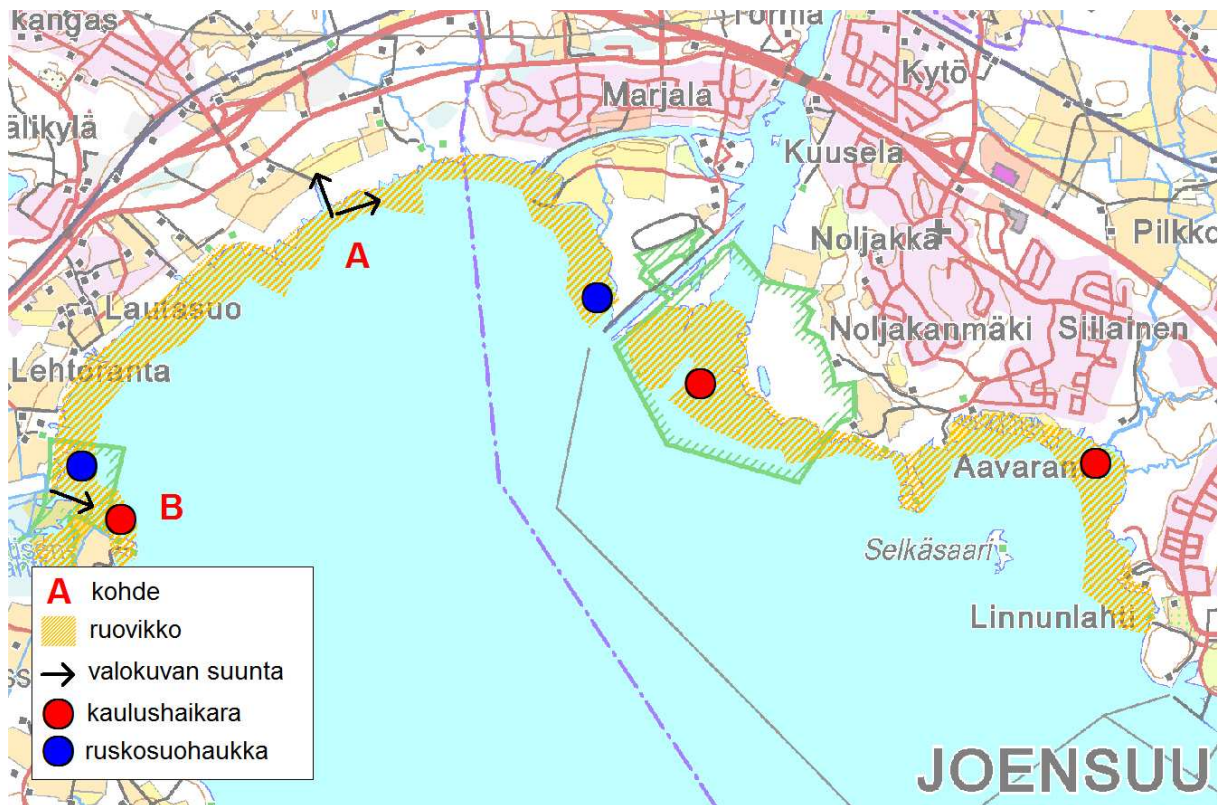
Niittoja suunnitellessa on hyvä tarkastella mahdollisia toimenpiteitä myös linnuston kokonaisnäkökulmasta. Valtaosa arvokkaista linnustokosteikoista on menettänyt ison osan suojeluarvostaan umpeen kasvun myötä. Hankealueella sijaitseva Mattisenlahden kosteikko on yksi esimerkki tällaisesta kohteesta, joka vaatisi välitöntä niittoa ja kunnostusta. Mattisenlahdella esiintyy kaulushaikara, mutta niitot on mahdollista toteuttaa kaulushaikaran elinoloja vaarantamatta, koska ruovikkoalue on niin laaja. Kaulushaikarakannan myönteistä kehitystä voi ennustella myös sillä, että sopivia elinympäristöjä syntyy myös luonnostaan lisää vesistöjen rehevöitymisen jatkuessa.

Suosituksena esittäisimme, että ensimmäiset laajemmat niitot ja rantojenraivaukset suunniteltaisiin yhteistyössä asiaan liittyvien tahojen kanssa. Yhteistyön myötä yleiset ohjeistukset tarkentuisivat ja loisivat paremman pohjan tulevaisuuteen.

4. Hankealueiden kuvaus

4.1. Pyhäselkä

Pyhäselällä laajimmat ruovikkoalueet sijoittuvat järven pohjoisrannalle. Höytiäisen kanavan ja Mattisenlahden linnustonsuojelualueiden välillä on lähes yhtenäinen ruovikkovyöhyke. Järven itärannalla on useita pienempialaisia ruovikoita sekä Hammaslahden edustan laajemmat ruovikot. Järven länsirannalta Kaskesniemen ja Roukalahden väliltä löytyy useita ruovikkoalueita, joista osa on laajahkoja.

Kartta 1. Pyhäselän pohjoisosan kohteet A ja B.

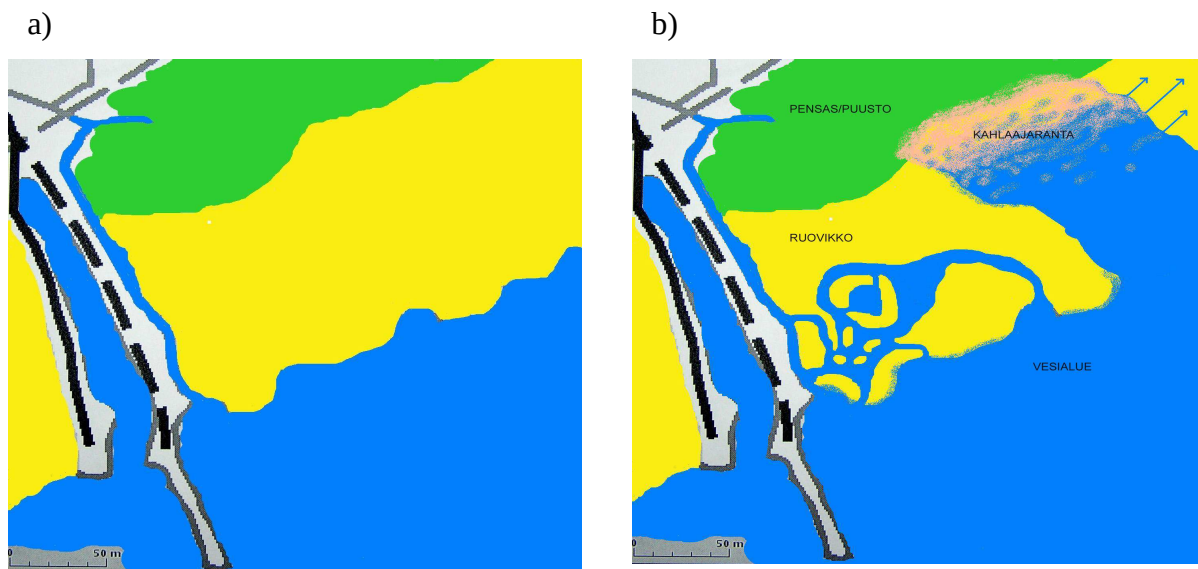
Pyhäselän pohjoisranta (A)

Pyhäselän pohjoisrannan laaja-alaiset ruovikot (Kartta 1) soveltuvat parhaiten niitettäviksi ja linnustolle kunnostettaviksi kohteiksi, koska alue on hyvin loivarantaista ja yhtenäisenä ruovikkoalueena linnustoköyhää. Tässä on esitetty toimenpide-ehdotus niiton yhteydessä kunnostettavaksi kohteeksi (Kuva 1 ja 3).

Kunnostuksen yhteydessä luodaan yhtenäisestä ruovikkoalueesta mosaiikkimainen elinympäristö, jossa vesialueet ja ruovikkoalueet muodostavat uudenlaisen elinympäristön (Kuva 2). Ruovikkoalueiden koko vaihtelee muutamasta neliömetristä muutamiin aareihin. Osasta aluetta kasvillisuus poistetaan niin, että kohteelle syntyy myös kahlaajille sopivaa ruokailualueita. Mosaiikkimainen ympäristö tarjoaa vesi- ja sorsalinnuille uusia pesimäpaikkoja sekä poikasten ruokailualueita.

Kuva 1. Kunnostukseen soveltuva ruovikkoalue Pyhäselän pohjoisrannalla.

Kuva 2. a) Alue ennen kunnostusta. b) Alue kunnostuksen jälkeen.

Kuva 3. Kunnostettavan alueen reunassa on venerantaa varten kaivettu uoma.

Kuva 4. Mattisenlahden yö. Kaulushaikara puhaltelee pajupensaan vierellä.

Mattisenlahti B

Mattisenlahden linnustonsuojelualueen ruovikko (Kartta 1, kuva 4) on umpeenkasvanut, jonka johdosta alueen linnustollinen merkitys on heikentynyt. Alueen niittäminen parantaa kohteen linnustollista monimuotoisuutta. Suunnittelu on kuitenkin tehtävä yhteistyössä ympäristöviranomaisten kanssa, koska kyseessä on suojelualue.

Kuusiniemi-Maironranta C

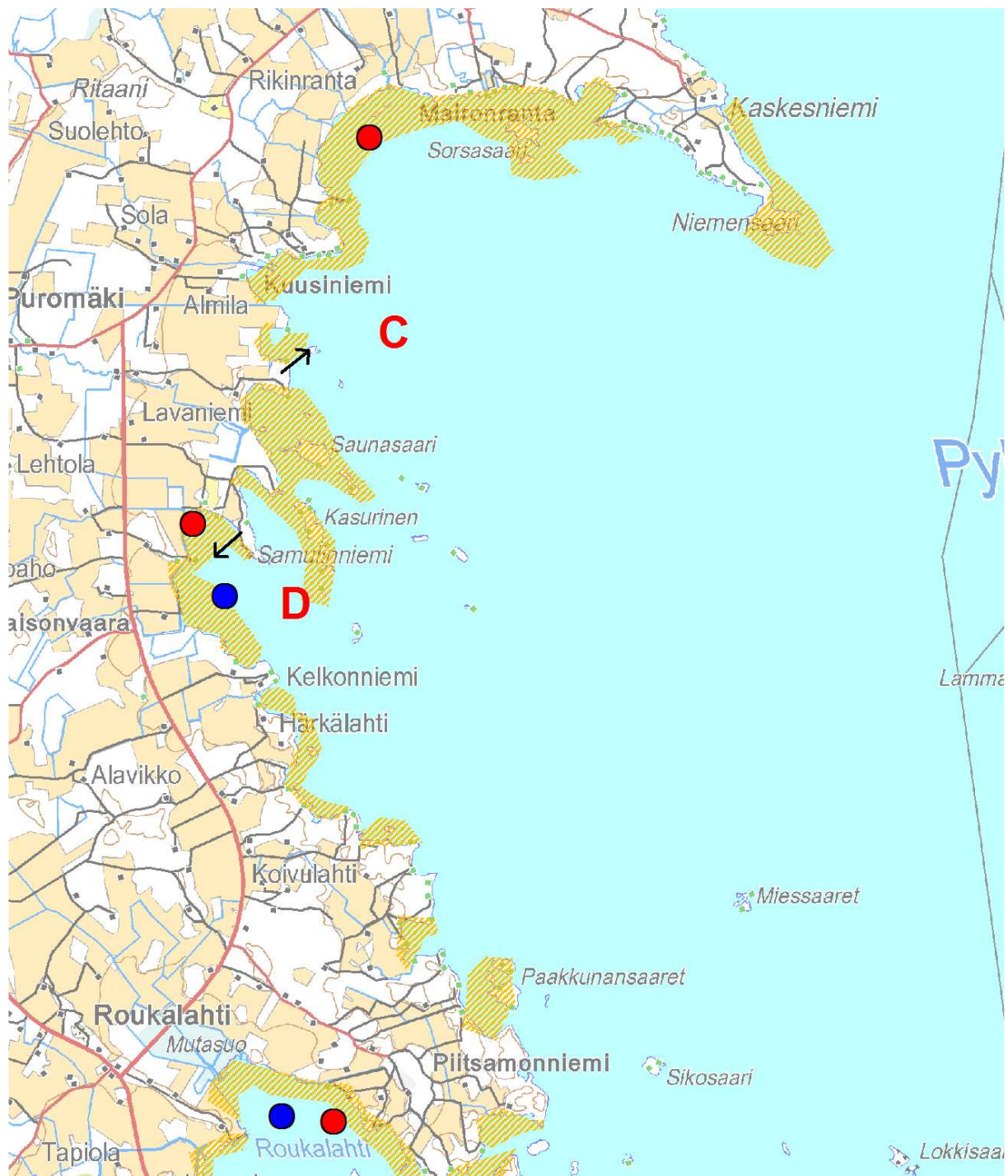
Kuusiniemi-Maironranta on esimerkki alueesta, jolla niitot voisivat edistää rantojen käyttöä (Kartta 2, kuva 5). Olemassa olevan tiedon mukaan alueella ei ole linnustollista merkitystä. Ennen toimenpiteitä tulee linnustoarvot selvittää.

Pietinlahti D

Pietinlahti on yksi esimerkki Pyhäselällä sijaitsevista pienialaisista kohteista, joka soveltuu niittoon ja rantakunnostukseen (Kuva 6). Pietinlahden pohjukassa sijaitsee kaulushaikarareviiri (Kartta 2). Lähempänä Samulinniemeä toteutettavat kunnostukset eivät vaikuta kaulushaikaran pesintään.

Kuva 5. Umpeenkasvaneet rannat rajoittavat vapaa-ajan asumista.

Kartta 2. Pyhäselän kohteet C ja D. Karttamerkkien selitteet kartassa 1.

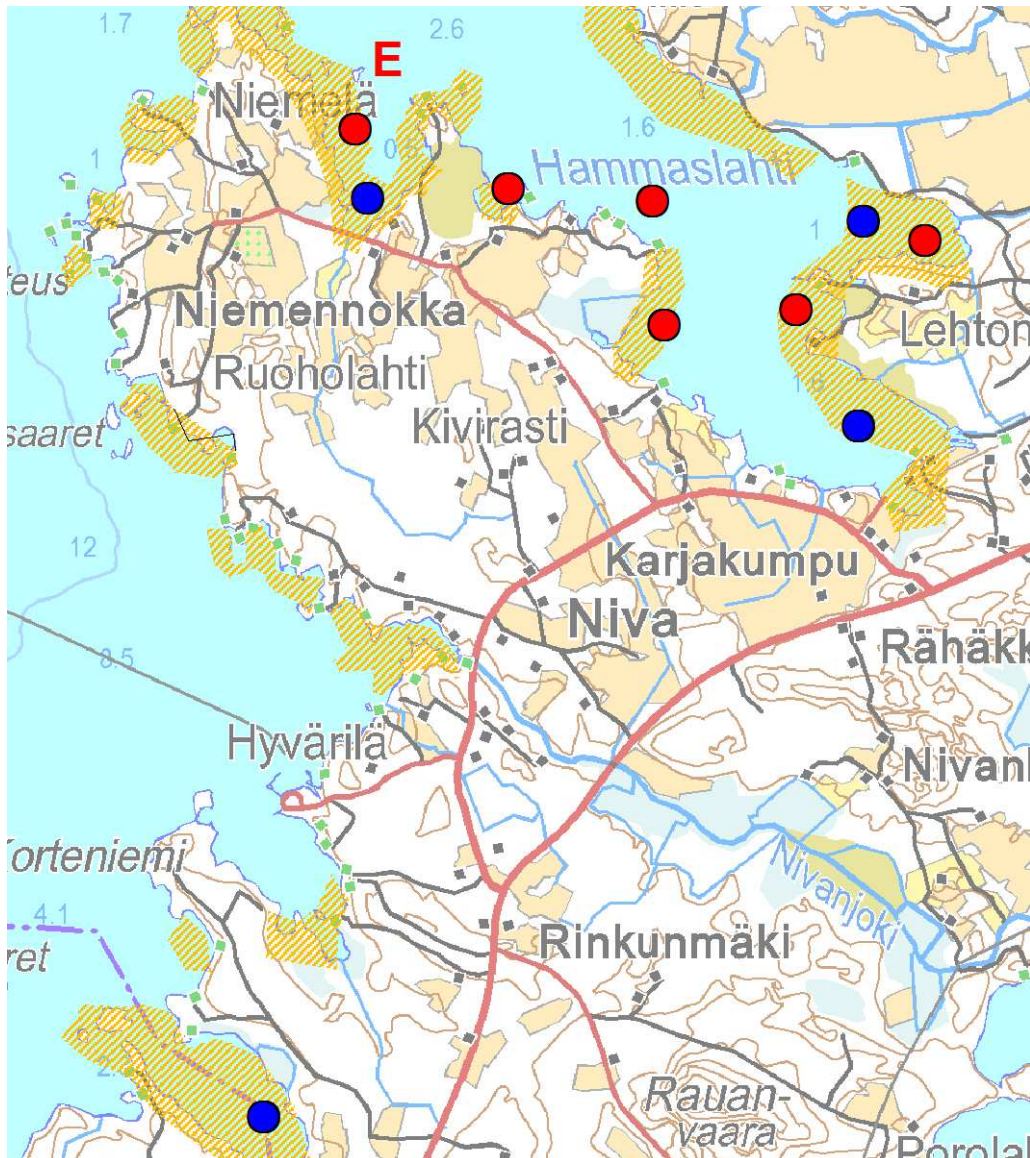
Kuva 6. Pietinlahden loivaa rantaniittyä.

Kuva 7. Pyhäselän Pukinlahden ruovikkoa huhtikuussa.

Pyhäselän Pukinlahti E

Pukinlahti on yksi Pyhäselän merkittävimmistä linturuovikoista (Kartta 3, kuva 7). Alueella on tavattu vuosittain useita kaulushaikaroita, ruskosuohaukkoja ja luhtahuitteja. Mikäli kohteella tehdään niittoja, tulisi suunnitelma tehdä yhdessä ympäristöviranomaisten kanssa.

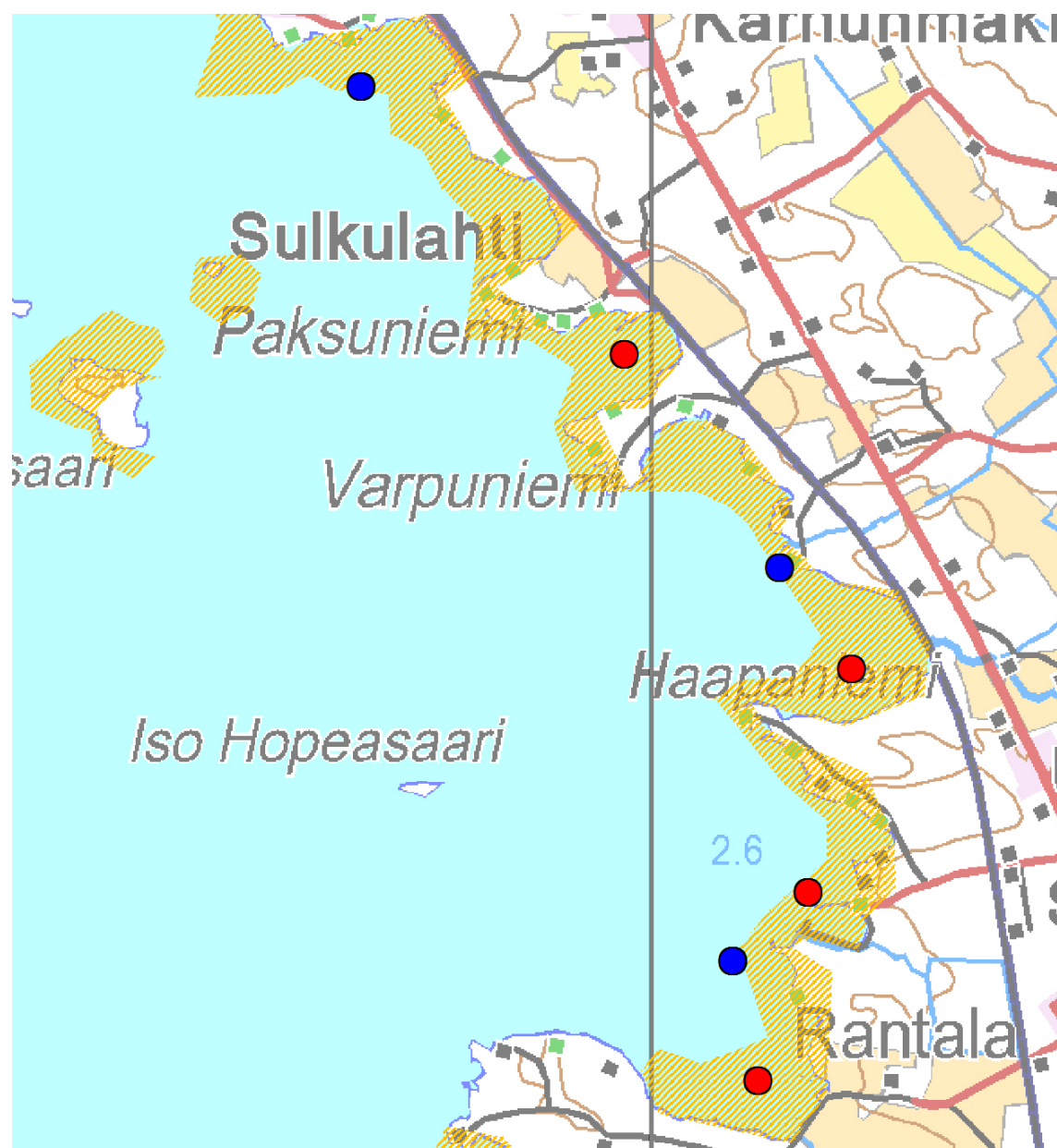
Kartta 3. Pyhäselän kohde E. Karttamerkkien selitteet kartassa 1.

Muut kohteet

Edellä olevissa kartoissa näkyvien kaulushaikara- ja ruskosuohaukkahavaintojen lisäksi Pyhäselältä on tiedossa kartoissa 4 ja 5 näkyvät havainnot.

Kartta 4. Ruskosuohaukkahavainto Mustalahdessa. Karttamerkkien selitteet kartassa 1.

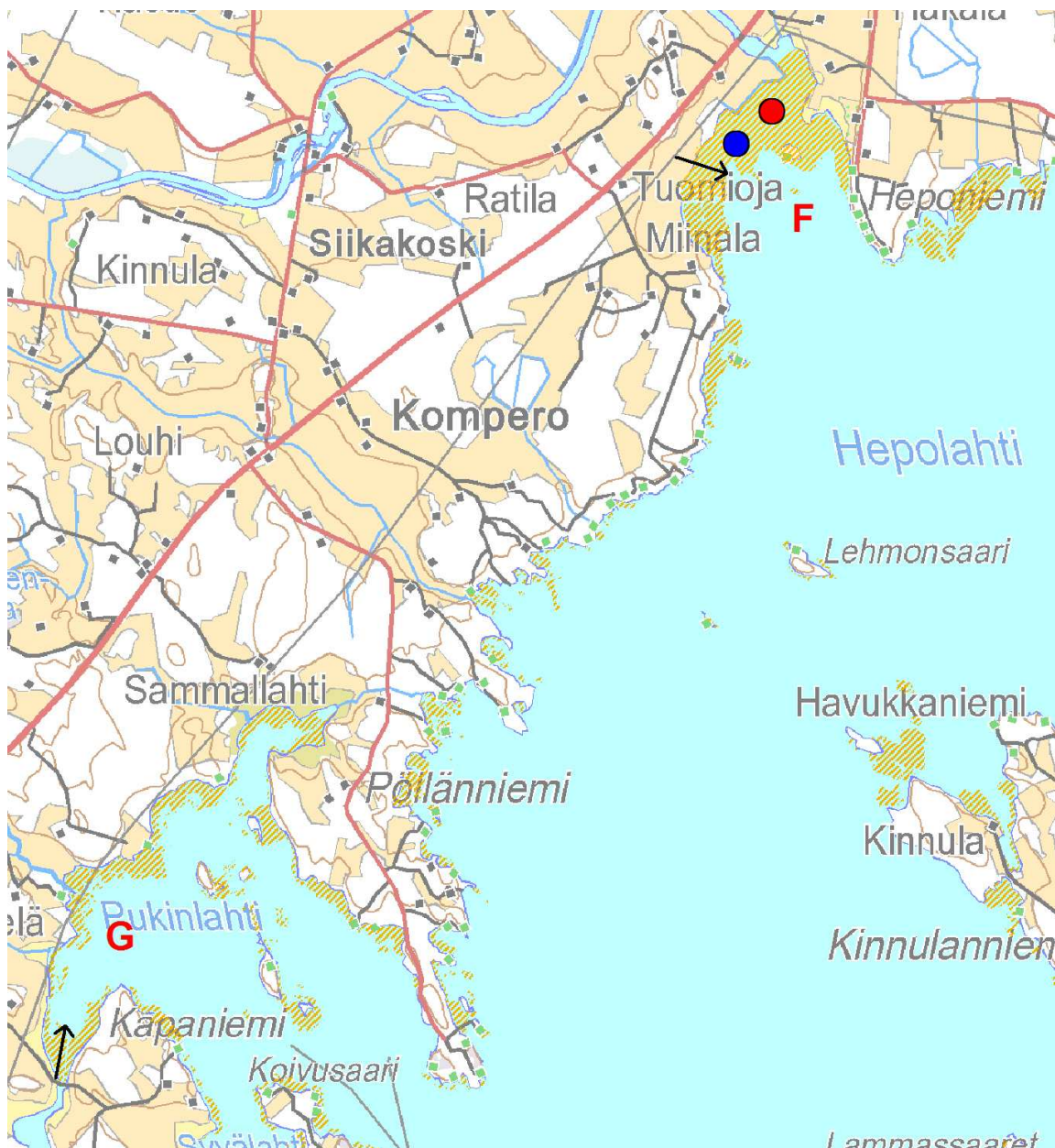

Kartta 5. Pyhäselän itärantaa. Karttamerkkien selitteet kartassa 1.

4.2. Heposelkä

Heposelän suurimmat ruovikkoalueet sijoittuvat Heponiemen ja Taipaleenjoen suiston alueelle (F, kartta 6, kuva 8). Paikoin ruovikkoa esiintyy runsaammin myös muualla, esimerkiksi Pukinlahden alueella (G, kartta 6). Taipaleenjoen suisto on merkittävä linnustokohde. Kohteella pesii vuosittain kaulushaikara ja ruskosuohaukka. Kohteen linnustollista merkitystä lisää varhain keväällä syntyvät sulavesialueet, jotka tarjoavat levähdyspaikan monille eri lintulajeille.

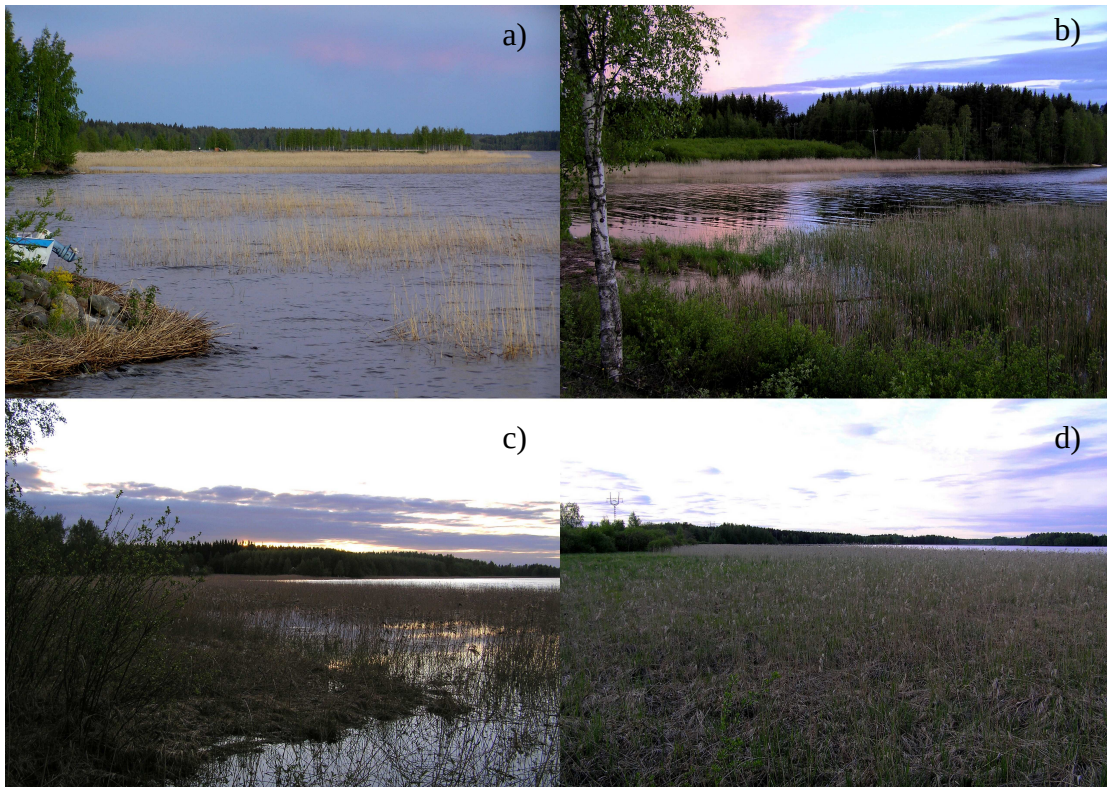
Olemassa olevan tiedon perusteella Heposelällä ei ole muita merkittäviä lintukohteita. Heposelän lukuisten pienialaisten ruovikoiden linnustollinen merkitys tulee kuitenkin selvittää ennen mahdollista niittoa (Kartta 7, kuva 9).

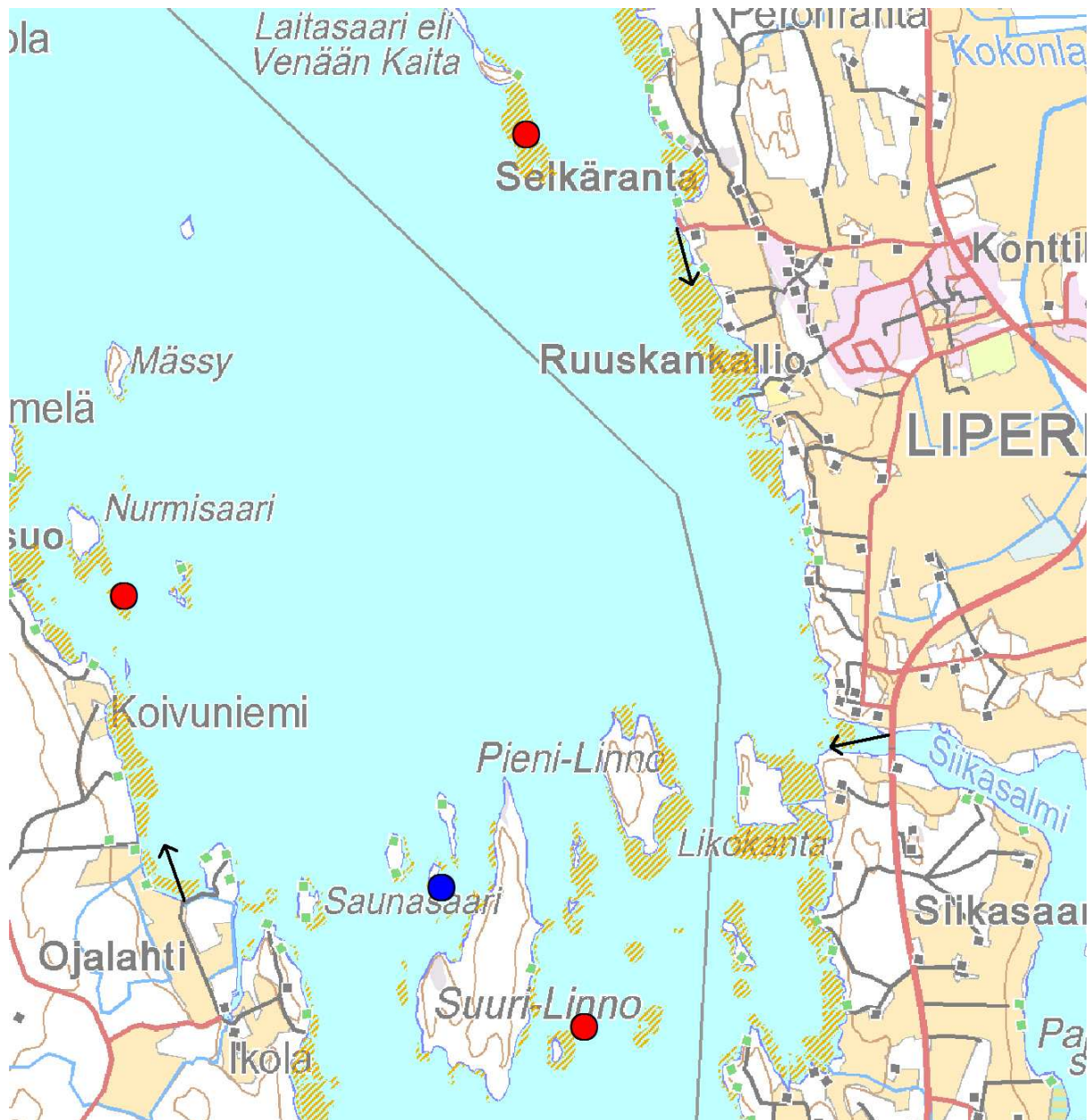
Kartta 6. Heposelän pohjoisosaa. Karttamerkkien selitteet kartassa 1.

Kuva 8. Taipaleenjoen suisto.

Kuva 9. a) Selkäranta b) Siikasalmi c) Halkolahtid) Heposelän Pukinlahti.

Kartta 7. Heposelän eteläosaa. Karttamerkkien selitteet kartassa 1.

4.3. Ätäskö

Ätäskön ruovikot painottuvat järven pohjois-koillisiin (Kuva 10). Järven pinta-alan suhteutettuna ruovikkoalueita on vähän. Linnustollisesti merkittävin ruovikkoalue (H, kartta 8) on järven koillisosassa, jossa sijaitsevat monivuotiset kaulushaikara- ja ruskosuohaukkareviirit. Olemassa olevan tiedon perusteella muilla järven ruovikkoalueilla ei ole merkittäviä linnustoarvoja. Järven pesimälinnustoon kuuluvat kuitenkin laulujoutsen, kanadanhanhi ja ruovikoihin mieltynyt rytikerttunen.

Kartta 8. Ätäskö. Karttamerkkien selitteet kartassa 1.

Kuva 10. Ätäskön pohjoisosassa on järven merkittävin ruovikko.

Lähteet

Lintudirektiivi 2009/147/EY

Rassi, P., Hyvärinen, E., Juslén, A. & Mannerkoski, I. (toim.) 2010. Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2010. Erillisjulkaisu. Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus.

Maanmittauslaitoksen kartta-aineiston lisenssi:

http://www.maanmittauslaitos.fi/avoindata_lisenssi_versio1_20120501

TOIMI –ympäristöalan asiantuntijaosuuskunta
Kolmikanta 15
83130 Salokylä
www.osuuskuntatoimi.fi
helena.haakana@osuuskuntatoimi.fi
p. 040 822 0819